

телно вглеждане в целокупния му жизнен и творчески път. Образът на поета се изгражда предимно чрез политически акценти и характеристики и по такъв начин някои специфични естетически шрихи отстъпват на заден план. Тая особеност може би е заложена донякъде още в самото творчество на поета — всеизвестно е, че Радевски е ярко изявен политически творец, че той получава своите поетически импулси предимно от съприкосновението със събитията на времето.

Портретът на драматурга Г. Джагаров е дело на Чавдар Добрев. Критикът проследява многостранно пътя на драматурга от първата пиеса до „Прокурора“, открива приносите на Джагаров в „новия подход към съвременника, откривателските моменти в изграждането и разкриването на образа на комуниста, структурните изменения в постройката на драмата, свързани с идейните позиции и с новаторското комунистическо отношение към действителността“.

Отделна статия ни запознава с Г. Джагаров като поет. За да открие по-рефлексно поетическата му физиономия, Здравко Петров го е съпоставил с Павел Матев; аналогията, както е известно, вече е използвана в критическата ни практика. Според автора на статията „Портрети на двама съвременни поети“ поезията на Георги Джагаров още с появата си сочи на „тогавашното младо поколение пътя на героичното претворяване на миналото. В това отношение тя и сега е пример на комунистическо верую, идейна активност и гражданска заангажираност. Стиховете му, обогатени с идеализма на ремсовата младост, говореха, че в нашата поезия е дошло ново, ярко дарование, което следва най-ярките традиции на българската поезия.“

Интересни са наблюденията на Кръстьо Куюмджиев върху лириката на Любомир Левчев — един от най-изтъкнатите представители от поколението на „тревожните поети“, поетите, които издадоха първите си стихосбирки непосредствено след 1956 г. Владимир Башев назова първата си книга „Тревожни антени“, сякаш за да отсени като главно качество на поколението неговата гражданска тревога. Една съпоставка с поезията на Георги Джагаров позволява на критика да открие, че основна черта в нея е патосът, нещо, което силно контрастира с днешната лирика.

Други измерения на образа на комуниста открива Христо Йорданов в статията си за Пеню Пенев. Авторът справедливо отбелязва, че в света на Пеню Пенев „дори и най-съкровеното звучи граждански-интимно, а най-интимно преживяното се слива с възхищението от съвременника-строител, от човека-комунист, от новата му етика, нравствена извисеност и строителен подвиг“. В подкрепа на тази мисъл Христо Йорданов се позовава на думите на Георги Джа-

гаров, близък другар на поета: „Ние трябва да познаваме Пеню Пенев такъв, какъвто е: единствен по рода си дух; и този дух смайва със своята сила и целеустременост.“

Сборникът „Образът на комуниста в съвременната българска литература“ иде да отговори на една потребност от теоретични разработки върху този централен проблем в съвременната ни критика и естетика. Очевидно така поставеното начало би следвало да продължи, като се превърне в перидична поредица с подчертан теоретико-изследователски характер.

Иван Сарандев

„НАСАМЕ СЪС СВЕТОСЛАВ МИНКОВ“ ОТ СИМЕОН СУЛТАНОВ

Изд. „Български писател“, 1972, 278 стр.

Вече немалко години Симеон Султанов запазва предпочитанието си само към неколцина автори, чието творчество изследва с продължително съсредоточение и проникновена критическа изискателност. Никакви изкушения не можаха да отвлекат неговото внимание към други творци и проблеми, твърде въздържан е той и към дискусии и разисквания, не показва припrianост и раздражение от една или друга проява на събратята по перо. Предизвикателството и шумната декларация явно не са по неговия вкус. Подобно поведение не е рядкост, но и не е твърде обичайно. Очевидно вътрешната настройка на Симеон Султанов като критик е такава, че той обича често предварителното общуване с любимите автори, търси някакво вътрешно сродство, откликва само когато намери духовен резонанс, когато почувствува нагласа, съответстваща и отговаряща най-добре на неговите естетически изисквания и предпочитания.

Затова този търпелив критик остана жител на онези литературни територии, в които беше открил пленителна красота за своя дух, и не пожела да се раздели с пестроцветието и възшебството на приказната проза на Ангел Каралийчев. Дхът на първичното, натуралното, примамливото в дивите души на героите на Илия Волен го караше да се възлнува като пред непознати открития, чието сладост постепенно се опитва. В гневното тежко, напрегнато ежедневие на един съдия той откри не само странностите на една натура, но и неповторимостта на писателската личност.

Султанов запази първичното си изумление пред цивилизацията, пред нейните страсти и невероятности, които игриво гротесково виждане на Светослав Минков

като в някакъв рядък паноптикум показваше. Критикът остана между немногото зрители, които имат търпението да наблюдават странностите на това представление колкото невероятно, толкова и съвременно, и остро проблемно.

Но като че ли за някаква отмора от опиянението, от удивлението, което изморява чувствата, леко притпява сетивата, изтръгва те от ежедневието и подсилва глада към неизживяното, неизпитаното. Симеон Султанов потъна в изследването на Йовковата атмосфера, на неговите герои и възвращения. В света на Йордан Йовков той се освободи от оная свръхвъзбуда, която предизвикват за духовните сетива сатириците, от зрителната напрегнатост и емоционалното наслаждение сред багрите на Каралийчевото творчество и навлезе сякаш в затишето, определено от индивидуалността на друг духовен мир, където съзрцанието идва да замести страстната изтощителност и да открие привлекателността на поетичното видение.

Не е изненадващ този развой в творчеството на критика Симеон Султанов. В портретите, събрани в книгата „Четирима белегистри“, бе очертано вече неговото вътрешно „селективно“ свойство, определеността на предпочитанията. В „Сатирици“ той показва категорично, че има амбицията не само да анализира и показва вкус и критическо умение, но и да разгадава трудно определително, неподдаващата се на постулати и прибрзани квазинаучни формулировки литературна материя, която изисква специален ценител, въоръжен с търпение. Именно Султанов е този небързаш, внимателен, съсредоточен в себе си ценител, който не се подава леко на чужди внушения и влияния, прекалено е уверен в своите движения, за да направи прибрзани стъпки в решенията си и да обявя афиширано и шумно откритията си, преди да ги е проверил по няколко пъти, и сам да се е убедил в правотата на своето дело.

Трайността на едно чувство невинаги е белег за трайността на морално-нравствените убеждения, за гражданското въздействие и чистота. Но ето, че Симеон Султанов показва не сантименталната върност на влюбения юноша към обектите на своите литературно-критически изследвания, а сериозното изпитано влечение, оная култура на чувството, за която говори един от любимите му автори — Паустовски, когато сам той понякога цитира.

Изменчивостта на оценки и предпочитания, лекото прехвърляне от автор към автор и от книга към книга никога не са достигали до критическата практика на Симеон Султанов. Колкото и да ни е било любопитно и интересно да чуем неговото мнение за дадена творба, да открием въздействието му пред извявяването на нов автор, това е оставало чуждо и непознато

за нас. Ранните рискове са чужди на неговото кредо и затова той предпочитал късните откривателства, когато от едно утвърдено художествено произведение изважда на показ изненадващи красоти, недоусетени и недовидени естетико-емоционални ценности.

В своята всеотдайност към разглежданите автори или по-точно при навлизането в света на Йордан Йовков критикът обаче така се усамоти със своя автор, така пристрастно се опитваше да запази като че ли богатото творчество на големия и недостижим човеколюбец от чужди прещени и домогвания, че достигна до неговото откриване от основните процеси на литературата, в които делото и примерът на големия писател-хуманист са свързани и остават в тях като рядък пример и възбуждащо достижение на българското слово и на белегистиката изобщо. Мечтателният жеравенец само с един свой разказ — „Грехът на Иван Белин“ — попада в немската антология сред (обръженията на чужди автори и произведения и там не загуби нищо от своята балканска самобитност и нравствено-художествена сила.

Но ние не можем да виним критика, че обича да бъде насаме с избраните си любимици. Още повече, че неговите изследвания ни въвеждат в дълбините на творческото мислене и художествената реализация. С присъщата му деликатност и вродена тактичност той постепенно разтваря завесата на една „загадка“, изважда най-важното, ценното, съществено от душевността и творчеството. В това ни убеждава и новата книга на Султанов „Насаме със Светослав Минков“, в която ни среща с такъв виден писател — рядък събеседник, сатирик с оригинална физиономия и самостоятелно виждане.

От Йовков към Минков? На пръв поглед има като че ли нещо смущаващо. Не са ли толкова различни, противоположни, трудно съединими в едно критическо възбращение тези писатели, авторитети на българската проза.

Двамата творци са различни по своите предпочитания, по изобразявания обект, до известна степен по натурел, но в много отношения на виждането, на литературната и гражданската позиция те са близки. Малко ли са примерите, от които се вижда, че най-големите сатирици, безпощадни изобличители, дълбоко в своята човешка природа са били тъжни, подгискани непрекъснато от несъвършенствата на човешката природа и уредбата на света. Достатъчно е да посочим само Молиер или гениалните мрачни изблици на един Гогол.

Янусовата природа не стои ли в основата и на Йордан Йовков, и на Светослав Минков, без да искам с тоя въпрос ни най-малко да уеднаквявам двамата свършени майстори на перото? Но и двамата, всеки чрез своя поглед, чрез творческия маниер и виждане,

утвърждават доброто, истината, правдата за човека.

Преходът от света на Йовков към света на Минков в същност е едно преминаване, идване от вчера към днес, към настоящия ден. За чувствителния изобразител и певец на добруджанския бит критикът написа „литературни етюди“, докато последната си творба „Насаме със Светослав Минков“ не е определил жанрово. Документите, внимателното критическо изследване, анализирание, съпоставяне, домогването до серийни прозрения несъмнено са спъвали, задържали Симеон Султанов, когато е тръгвал по вече изстиналите следи на миналото, за да разкрие Йовковия мир. Сега познанието и общуването с писателя-сатирик, многобройните разговори и срещи, досетливото задаване на въпроси и получаването на писмени отговори значително го е подпомогнало при написването на това монографично изследване. Много неизвестности сега са били подсказани, изяснени, изтъкнати от самия автор, станал със своя живот и творчество обект на критическия интерес. За Султанов в случая не е имало безпътно лутане, мъчни догадки, въпроси за творческата индивидуалност, които никога няма да получат отговор.

Още в книгата си „Сатирици“ Симеон Султанов разглежда творчеството на Светослав Минков. Без съмнение, издадена приживе за писателя, критикът е получил мнението му, имал е „сверката“, узнал е реакциите на автора, за когото пише. Почти целият очерк за Минков от „Сатирици“ е влязъл в „Насаме със Светослав Минков“. Промяна в концепцията, в критическата насоченост на изследването няма. Но очеркът е послужил за едно солидно ядро, около което са групирани новите моменти, интересните спомени. Преди всичко в тая книга ни грабва атмосферата. Без да сме се още запознали с изследванията и наблюденията, с оценките и критическите аргументи, привлича ни тонът, деликатният увод, непосредствената мисъл и вътрешната настройка на автора.

Както винаги, той отново избягва разпадеността, рекламната шумност, започвайки да говори за познанието си с писателя, за своята близост и приятелство с него — едно от хубавите качества на тази книга, написана с упоение, с вътрешна мяра и широта, с разбиране.

Симеон Султанов се „движи“ незабележимо до фигурата на писателя. Неговото присъствие ние долавяме в подреждането и изтъкването на отделните житейни и творчески факти, в тъкуването и солидната аргументация, в анализирането на един богат, непривичен похват, динамичен художествен свят. Впечатленията на критика, получените ценни материали и обяснения от Светослав Минков са използвани умело за разкриване и проследяване на неговия

път в живота и в литературата — път без изненадващи криволиции, а с последователна настоятелност, със своеобразна художествено-нравствена осмисленост и завидна дълбочина и смелост на гражданската позиция.

Още в началните глави на книгата — „Две срещи“ и „Раждането и смъртта на призраците“ — Султанов ни въвежда в самобитната среда на този автор. Показва първите литературни стъпки на Минков, прави опит да обрисова същността на едно интересно виждане, в което реалистичните понятия са така тясно свързани с фантастичните представи. Като изтъква правилно и модното увлечение на начинаещия автор към писането на творби, в които присъествува „призрачното“, невероятното, и неговата неукрепнала още творческа позиция, до известна степен Симеон Султанов е изпуснал да покаже откъде идва всичко това, кое е подтикнало Минков към този маниер на писане. Без съмнение тук се е проявила до известна степен и вътрешната природа на писателя, неговата склонност към мистериозните ситуации, в които въображението му намира импулси. Тая склонност явно е била присъща на писателя, за това говорят и някои от неговите близки приятели. Например интересни в това отношение са спомените, които публикува Георги Караиванов „От ученически години до бялата коса“ (сп. Септември, кн. 2 от 1973 г.).

В случая Султанов е пропуснал едно по-прозорливо и задълбочено навлизане не само в художествения свят, а и в авторовата душевност още от самото начало, от развитието на младия Минков като белетрист. Това би допълнило неговите критически изводи, още повече, че „преграждането“ на ранния Светослав Минков в по-късните му творби не става механично, много от своеобразието на неговото виждане се запазва, причудливото, фантастичното присъствува. Разбира се, неговото вътрешно осмисляне, социално-нравственото осветяване е подчертано и ярко изразено.

Но като се спира на ужаса и смъртта, пресъздадени в първите разкази на писателя, Султанов прави опит да намери мястото на това ново явление в българската проза сред неговите литературни събратя в контекста на времето след войните, когато се очертават новите линии и тенденции на развитието на българската литература. И това, което прави впечатление в случая и което е ново, за разлика от предишната книга на Султанов, е неговият опит да постави творчеството на Минков в периода, в който то се поражда, и да види неговото съотнасяне с главните тенденции на литературното развитие. Съпоставките, мащабността вече не са само в границите на един личен творчески опит, а са тясно свързани с традициите на нашата литература. Така също потърсена е известна успоредница и с

други автори-сатирици. Хоризонтът на изследването е широк, богат, даващ възможности да се видят както корените на творчеството на Светослав Минков, така и извисеността на неговото виждане, допирните точки на неговата позиция с позициите на съвременността. Интересна в това отношение е главата „Една идея: „Европеизъм“.

В „Страници от една ненаписана история“ Симеон Султанов е направил опит да характеризира едни от най-ярките явления на хумора и сатирата в българската литературна традиция. Само по себе си това е твърде интересно и в него изпъква възможността на критика синтезирано да характеризира отделни автори и образи. Струва ми се обаче, че на тази глава липсва достатъчна органичност — с оглед на целта. Като имаме пред вид спецификата на Минковия хумор, авторът би трябвало малко по-прецизирано да потърси близостта на писателя-сатирик с българската смехова традиция, с характеристиките на нашия хумор. Султанов явно се е увлякъл да отхвърля твърдението, че на българина не е присъщ смехът, но това не се отнася до концепцията на неговата книга.

Но заедно с очертаването на образа на Минков и анализите на неговото творчество се налага темпераментът на критика и особено полемичността. Привидното спокойствие на безпристрастния тълкувател на фактите съвсем отсъства, когато трябва да се защити една теза или се налага да се утвърди едно вярно впечатление или откритие. За похватите на автора на „Насаме със Светослав Минков“ е близка острата преценка, насочената стрелка на иронията, нотките на критическия прицел. Например, когато говори за образа на бай Ганьо, писателят казва: „Според Илия Бешков ние все още не знаем дали наистина бай Ганьо е изгонен окончателно от душата на българина... Или не, ние знаем, че бай Ганьо го няма, но неговите потомци са живи.“

Но тези иронични изблици, макар и породени спонтанно, не нахвърляват иначе последователния и сдържан тон, не отклоняват вниманието на критика, който търси точното и вярно определение, налагащото се обобщение.

Той не позволява дребните детайли от познанието с Минков да изпъкват като натрапчива подробност и самолюбуване на уменията да открива незабележимото от други, а го вплита съсредоточено и като истински майстор към голямото, сложното и дълбоко течение на мисълта. Султанов ни разказва какви са били вълненията на писателя при издаването на неговите книги в чужбина, по-точно в Съветския съюз и Франция, говори за неговата колекция от интересни предмети, подчертава присъщата на Минков елегантност, спира се на разговори и жестове, без да ни досажда. Тези „елементи“ в книгата „Насаме със Светослав

Минков“ не носят досадата на излишна бърливост, а са съобразени с личния стремеж на разказвача да ни даде ярка представа за човека и писателя Минков.

Явно Симеон Султанов не се е поддал на вулгаризаторството на някои критици, които разглеждат разделено личността и творчеството на даден автор, а е търсел взаимното преливане на тези два компонента, търсил е дълбоките духовни подбуди на човека и твореца, стремил се е да ни покаже цялостната личност, живия и непринуден събеседник, изящия стилст и даровит разказвач, блестящия сатирик, непримирим в своята борба с пошлостта и деградацията на нравите. Султанов е искал максимално да надикне в сложната природа на сатирика, да разбули духовния му мир, да изобрази неговите стремления и търсения.

Някоя от изказванията и мислите на Светослав Минков, които Симеон Султанов е използвал в своята книга, ни поразяват с точността, с прозорливостта и силата на обобщението. Каква рядка характеристика на сатиричната природа крие следната изповед: „Личното отмъщение няма никаква стойност в областта на духа. Отмъщението на един сатирик към злото в живота е породено от неговата любов към хората. Аз отмъщявам на злото, защото обичам човека. Още по-ценен е оня смях, който сатирикът насочва не само срещу „другите“, но и срещу себе си...“

Авторът на „Насаме със Светослав Минков“ не само цитира. На редица места прави твърде силни и точни догадки, прецизни уточнения, които бележат приносния характер на неговата книга. Ще си позволя един по-дълъг цитат от главата „Сенки“, който показва творческото разбиране на писателя от критика, уменията на автора да си служи с литературни асоциации, с въгълбената и точна характеристика: „Особеностите на неговия талант бяха такива, че създаваха повече условия за „оживени идеи“, отколкото за „живи хора“, а още по-малко за „образи-типове“, големи обобщения от нашия национален живот. А в прозата много неща остаряват — идеи, стил, композиции, но, изглежда, най-издръжливите на времето се оказват образите, характеристиките, националните обобщения. Достатъчно е да си припомним само факта, че характеристиките, които създаде Теофраст, преживяха повече от две хиляди години. Много идеи и похвати в света на литературата са погребани, но големите образи остават да живеят вечно, за да бъдат преоткривани отново и отново... За щастие, в това изкуство има един ярък великолепен образ, който никога не можем да забравим и за който в същност аз говоря непрекъснато в цялата книга.“

В тази ясна и конкретна мисъл откриваме много от критическата същност на критика Симеон Султанов. В много отношения той

е чужд на екстравагантността, на изненадващото „откривателство“, на неуточненото мнение. Той се предпазва от излитанията. Неговите артистични стъпки говорят за вътрешна уравновесеност и съсредоточеност, без изблик на гняв или без широк размах на вълненията.

Тръпките на плодосното начало се открояват забележимо в неговата изследователска работа. И той не се страхува от продължителния черен труд с архиви и документи, от уточнявания на факти, от изморителната работа на литературния изследовател. Султанов умее да поднесе изчистени от патината на времето истини от биографията на един творец, да ни покаже

своята възхита с белетристична приповдигнатост и духовна изтънченост.

И затова книгата му „Насаме със Светослав Минков“, както и предхождащата я негова друга творба „В света на Йовков“ не поразяват с нови, непознати за нашата литературна критика концепции, не ни изтръгват от изследователската традиция, но стоят в началото на една поредица от изследвания, така нужни за нашата литература. Който и да се заеме с творчеството на Светослав Минков, каквито и свои приноси да направи, той няма да може да заобиколи книгата на Симеон Султанов.

Стефан Коларов